

Slovenski obrtnik

V Celji, dné 25. oktobra 1893. leta.

O dopuščanih (koncesovanih) obrtih in o tistih obrtnih delavnicah, katere potrebujejo odobrenja.

Najlože je lotiti se kakega svobodnega obrta. Ali kaj, ko je svobodnih obrtov, znamenitih svobodnih obrtov tako malo. Najnavadnejši prosti obrt je kupčija; kupčijo je pa radi tega težko začeti, ko terja največ kapitala. Rokodelski obrt more začeti le tisti, ki se je rokodelstva izučil (recimo 2—5 leti) in vsaj 2 leti kot pomočnik delal. Razen svobodnih in rokodelskih obrtov razločuje postava še dopuščene ali koncesijonirane obrte. Teh našteva v § 15. (od l. 1883) skupno 21, n. pr. tiskarstvo, dimnikarstvo, gostilničarstvo itd. (glej postavę). Kdo sme teh obrtov se lotiti? Kdor dobi od gosposke (c. kr. okrajnega glavarstva, magistrata, oziroma deželne vlade) dovoljenje. Komu se dá za dopuščen obrt dovoljenje? V prvi vrsti tistim, kateri uživajo zaupanje občinstva in gosposke. Na to se ozirajo zlasti pri oddajanji dovoljenja za gostilnice, pri čemur pa gledajo tudi na to, ali število gostilnic v dotičnem kraju zadostuje ali ne. Terja se pa še tudi posebna sposobnost, zlasti pri imenitnejših dopuščanih obrtih. In to je prav, kajti nespametno bi bilo dajati komu dovojenje n. pr. za tiskarstvo, če o tiskarstvu nima zadosta praktične izurjenosti. Poglejmo torej kaj zahtevajo postavę in ukazi, o posameznih dopuščanih obrtih; pri tem pregledu držali se bomo abecednega reda.

Brodniki morajo izkazati svoje praktične znanosti in potrebne lastnosti za brodnštvo. Ako hočejo prevažanje in obrt opustiti, naznaniti morajo to štiri tedne popred okrajnemu glavarstvu (magistratu).

Dimnikarji morajo ravno tako dokazati pred oblastjo svojo izurjenost, kakor to postava zahteva od rokodelskih obrtov. Dimnikarji imajo svoje stalne tarife, ki jih deželna gosposka določi po predlogu občine in po zaslišanji kupčijske in obrtne zbornice ter zadruge. Tudi dimnikarji ne

smejo svojega dela prej nehati, nego 4 tedne po odpovedi.

Fijakerji in prevozniki morajo imeti svoje tarife nabite. To velja tudi o sledečem obrtu, namreč o gostilničarstvu.

Za gostilničarje, žganjarje je vrh tega vse polno postav. Za nje veljajo § 16, 17, 18, 19, 20 postavę 15. marca 1883; užitninska postava (o dachu) od 18. aprila 1860, potem postavę od 23. junija 1881, od 21. junija 1880, ki govore o umetnih vinih. Kaj govori postava od l. 1883 o krčmah, bere se v postavi sami lahko, ki jo nižje priobčujemo. Postava o dachu (užitninskem davku) od l. 1860. zahteva, da je treba dobiti dovoljenja tudi od davkarske gosposke in še posebej davek (dac) plačevati od vina in zaklane živine.

Dacarji so nadležni krčmarjem; zato slednji pametno storé, da se združijo vsakem okraji ter sami plačevanje užitninskega davka prevzamejo. Gosposke morajo pri podeljevanji koncesije krčmarjem in mesarjem poslednje opomniti na to, da dobé še dovoljenje od dacarske gosposke, katera ga itak ne sme odreči. S postavo od 23. jun. 1881, se je trgovcem zabranilo točiti žgane pijače v odprtih posodah; prodajati smejo razno žganje le v zaprtih (zapečatenih) steklenicah. Gostilničarji in kavarnarji smejo pa še točiti žgane pijače, tako rekoč mimogredé. Same žganjarije pa morajo imeti koncesijo, da točijo žganje i. t. d. Zato je odrajtovati poseben davek, ki znaša po velikosti kraja 5 goldinarjev do 50 goldinarjev. — Kdor tako imenovana umetna vina kot naravna vina prodaja ali oznanjuje, se po postavi od l. 1880. ostro kaznuje (od 25 do 500 goldinarjev). Krčmarjem in trgovcem, ki le mimogredé točijo in prodajajo žganje, zaračuni se le polovico tega posebnega davka. Postava o nedeljskem počitku ne velja za gostilničarje; po noči smejo do 12. ure delati in streči gostom. Tarife morajo nabite imeti. Gostilničarjem ni prepovedano kruh prodajati, ako tega v veliki meri ne storé. Krčmarji smejo za svoje potrebščine tudi živino klati.

Konjederci morajo prositi dovoljenja za prostor, kjer vršé svoj obrt.

Podkovači morajo imeti spričevalo iz podkovske šole ali pa morajo, ako v tako šolo hodili niso, pridobiti si spričevala od posebne izpraševalne komisije, ki so po velikih mestih.

Vsi mojstri-stavitelji morajo po ukazu od 16. septembra 1883, ravnati se po postavah od 1859 in 1875. Te postavbe pa terjajo, da mora vsak mojster-stavitelj prestati preskušnjo pri deželni vladi, ki edina sme dotičnemu to skušnjo spregledati, ako je očitno, da je zmožen staviteljstva. Tudi mojstri za vodnjake morajo dokazati svojo zmožnost. Za stavbine mojstre se je izdelala itak nova postava.

Kateri obrtniki morajo za svoje delavnice iskati dovoljenja. Nekateri obrti se izvršujejo v veliki meri, nekako po fabriško. Tako izvrševanje obrta utegne postati nadležno za sosede; včasih je v bližini tacihi fabrik ali delavnic velik smrad, včasih ropot ali druga nadloga. Zavoljo tega je predpisano pri nekaterih obrtih, da morajo podjetniki za svoje obrtovalnice iskati prej odobrenja pri gosposki, da pride komisija prostor ogledati predno smejo delavnico otvoriti. Pri tej priliki so povabljeni tudi sosede, ako bi imeli kakošen ugovor. Navadni rokodelci, ki imajo malo pomočnikov, nimajo tako velikih delavnic. Zavoljo tega zadeva ta predpis največ še le fabrikante pa tudi manjše obrtnike, usnjare, mesarje itd. (V smislu ukazov šteje se med tovarnarje še le tisti obrt, ki ima najmanj 20 delavcev, učencev in pomočnikov.) Takih obrtovalnic je v § 27. nove obrtne postavbe (od 15. marca 1883) 52 naštetih, n. pr. konjeder-nice, čistilnice ščetin, žime in perja, cementnice, steklarnice (glažute), strojarnice, svečarnice, oljarnice, papirnice, mlarnice, lojarnice, lončar-nice itd. Pri obrtih, ki se ne vršé po fabriško, naj se tak ogled obrtovalnice vrši le na kratko, t. j. brez velike komisije.

Po tem uvodu naj navedemo najprvo, kar govori obstoječi obrtni zakon (od 13. marca 1883).

O dopuščanih obrtih.

§ 15. Naslednji obrti potrebujejo dopustila: 1. Vsi obrti, katerih delo je mehanično ali kemijsko razmnoževanje slojstvenih ali umetniških proizvodov (zdelkov), ali trgovanje z istimi (tiskarnice, kjer se delajo knjige, medorezi, jeklorezi, lesorezi, kamenorezi in kamenopisi in podobno, tudi z nogo gonjene tiskarnice, potem knjigarne, tudi antikvarske, prodajalnice umetnin in muzikalij); 2. obrti teh, kateri take proizvode (zdelke)

za denar posojujejo, in ki čitalnice (bralnice) imajo; 3. obrti, obstoječi v občasnem (periodnem) prevažanju ljudi od kraja v kraj; 4. obrti teh, kateri na javnih mestih kakeršne bodi vozila za ljudi pripravljena imajo, da jih lahko porabi kdor hoče, ali ljudem svojo osebno službo (kakor sli ali poti, nosači in drugi takšni) nudijo; 5. obrt brodnikov ali plovcev na notranjih vodah; 6. obrt mojstrov staviteljev, kladezarjev, zidarjev, kamenarjev in tesarjev; 7. dimničarstvo; 8. obrt trebečih smradotočje (kanal); 9. konjederstvo (jaharstvo); 10. delanje in prodajanje orožja in strelivnih stvari; 11. delanje in prodajanje ognjarskih tvarin in zdelkov in pa vsakovrstnih razpočnih (razletljivih) stvari; 12. starinarstvo; 13. obrt takih, ki novce (denarje) na zastavo v zajem dajo; 14. izvajanje strupov in pripravljane tvarin in zdelkov (preparatov) namenjenih v lek ali zdravilo, in prodajanje obojih, kolikor to ni izključno lekarnikom pridržano; potem napravljane in prodajanje umetnih rudninskih vod; 15. gostilnice in pivnice ali krčme, tudi točenje in na malo prodajanje žganih opojnih pijač, katere uravnjuje posebna postava (postava od 23. jun. 1881, drž. zak. št. 62); 16. obrtovno napravljane, prodajanje in točenje umetnih (samodelskih) vin in poluvina (postava od 21. junija 1880, drž. zak. št. 120 in minister-ski ukaz od 16. septembra 1880, drž. zak. št. 121); 17. polaganje plinovodnih cevi ali trob, urejanje svečave in dovajanje vode; 18. obrt delanja in popravljane parnih kotlov; 19. obrt delanja kvart; 20. zvrševanje podkovstva; 21. obrt pokončevanja podgan, miši, škodljivih mrčesov in dr. t. s strupovitimi stvarmi.

Gostilničarski in krčmarski obrti.

§ 16. Gostilničarski in krčmarski obrti so razdeljeni na naslednje pravice: a) tujce pod streho jemati; b) jedila na prodaj imeti; c) pivo (ol), vino in sadjevec (ovočje vino) točiti; d) žganje, opojne pijače točiti; e) umetna vina in poluvina točiti; f) kuhana kava, čaj, čokolado, druge gorke pijače in poživila prodajati; g) priliko za dovoljene igre imeti. Te pravice se smejo podeliti vsaka posamič ali pa nekatere ali vse skupaj, a treba jih je vselej v podelilu izrečno omeniti.

§ 17. Točiti pravi se dajati pijače sedečim in stoječim pivcem, ali v odprte posode takim, katere prek ulic po njo hodijo. Kdor ima pravico, kako pijačo točiti, temu je tudi navadna trgovina z njo dopuščena.

§ 18. V dosego dopustila ali koncesije za katero v § 16. naštetih pravic potrebno je prosi-

telju — poleg splošnih uvetov samostalnega obrtovanja —, da je zanesljiv in pomiren ali brezmadežen človek. Dopustilo je treba vsekakor odreči, kakor je zoper prositelja ali zoper rodovince s prositeljem v eni družini živeče znano kaj takih reči, zaradi katerih se po pravici sme misliti, da bi se obrt utegnil zlorabiti potuho dajoč prepovedani igri, tatvine skrivanju, nenravnosti ali pijanstvu. Podeljujoč dopustilo gledati je na potrebo ljudstva, potem na to, je li prostorija, v kateri se hoče dotični obrt vršiti, priredna k temu, na cesto, ulice ali tržišče (plac), kjer je tista prostorija, in pa na to, če se ista da policijsko nadzirati. Predno komu dopustilo podeli, naj obrtno oblastvo zasliši občino tistega kraja, kjer bode stališče obrtu, in če ondukaj biva cesarsko policijsko oblastvo, tudi to. Kadar gre v večjih mestih in zdraviliščih za napravo gostilnice, ki bi vzprijemala tujce na stan, ni se — po okolišnih — ozirati na vprašanje, je li taka gostilnica potrebna stanovanstvu, in — kjer gre za napravo gostilnice po gorah v prid hribolazcem (turistom), ni se vrhi tega ozirati niti na prašanje, da li se lahko policijsko nadzirati ali ne. Ako občina ugovarja, a se temu navzlic prošeno dopustilo za vršbo, katere v § 16. naštetih pravic podeli, odprt je občini, če ga ni podelilo obrtno oblastvo občine, katera ima svoje posebno ustanovilo (statut), v 14 dnevih po priznanilu utečaj (rekurs) na višje oblastvo z odložno močjo. Zoper dve soglasni razloki dopušča se, kjer gre za podelitev ali za odreko dopustila katere v § 16. naštetih pravic, nadaljšnja pritožba samo občini.

§ 19. Ena in ista oseba sme v enem in istem selišči (kraji), za točenje in na malo prodajanje žganih opojnih pijač (§ 16. d) samo eno, a za zvrševanje ostalih v § 16. naštetih gostilničarskih in krčmarskih obrtov dve dopustili največ zadobiti, v zakupu (štantu) imeti ali kakor namestnik prevzeti. Gostilničarski in krčmarski obrt naj ta, komur je dopustilo podeljeno, praviloma samo seboj zvršuje. Da bi se ta obrt zvrševala po namestniku ali zakupniku (štantmanu), ko tega ni poprej obrtno oblastvo odobrilo, pokaznijo se tako obrtnik, kakor tudi namestnik ali zakupnik po določenih osmega poglavja obrtnega reda, katero govori o prestopkih in kaznih.

§ 20. Za to, da se v § 16. c), d), e) našteti gostilničarski in krčmarski obrti, in tako tudi kavarne predenejo v drugo prostorijo istega kraja, sicer ni potreba novega dopustila, ali vendar je izprosi odobrenje obrtnega oblastva (§ 39.,

odstavek 3), kateri naj se tukaj ozira na to, je li prostorija, v kateri se hoče obrt vršiti, priredna k temu, na cesto, ulice ali tržišče, kjer biva tista prostorija, in pa na to, če se ista da policijsko nadzirati. Predno komu podeli dovoljenje premestiti gostilničarski in krčmarski obrt, naj obrtno oblastvo zasliši občino tistega kraja, kjer bode stajališče podjetju, in če ondukaj biva cesarsko policijsko oblastvo, tudi to. Ako občina ugovarja, a obrtno oblastvo temu navzlic dovoli gostilničarski ali krčmarski obrt predeti v drugo prostorijo, odprt je občini, če dovoljenja ni dalo obrtno oblastvo občine svoje posebno ustanovilo imajoče, v 14 dnevih po priznanilu utečaj (rekurs) na višje oblastvo z odložno močjo. Zoper dve enakšni razloki, — v kolikor gre za dovoljenje ali za odreko dovoljenja, gostilnico ali krčmo predeti v drugo prostorijo, — dopušča se nadaljšnja pritožba samo občini.

Ob obrtovalnicah, katere potrebujejo odobrenja, govori postava:

§ 25. Odobrenja za napravo obrtovalnice (t. j. prostora potrebnega za obrtno vršbo) potrebujejo vsi obrti, kateri se vršijo s posebnimi za obrtovanje napravljenimi gorišči (ognjišči), parnimi stroji ali mašinami, drugimi gibali (motorji) ali vodnimi stroji, ali kateri so taki, da utegnejo sosesčini (obližju) biti nevarni ali nadležni s tem, ker njih delo zdravju škoduje, varnosti preti, smrad napravlja ali nenavaden hrup ali šum dela. Predno izprosi odobrenje, ne sme nihče teh obrtovalnic napravljati.

Postopek sploh.

§ 26. Pri vseh takih obrtovalnicah, — ako ne spadajo med one, o katerih se bode govorilo v § 27., — dolžno je oblastvo po najkrajšem poti pretehtati napake (neprilichnosti), na katere bi pomisliti bilo, ter postaviti v oziru na napravo obrtovalnice uvete in utesnitve, katerih bi bilo treba. Pri tem bode posebno paziti na to, da take obrtovalnice ne bodo nikakor motile cerkva, šol, bolnic in drugih javnih zavodov in poslopij in da ne bodo morebiti uže sami za delo namenjeni prostori nevarni življenju ali zdravju ljudi, kateri v njih delajo.

Poseben postopek pri nekih napravah obrtovalnice.

§ 27. Za nekatere obrtovalnice sme se odobrenje podeliti samo vsled postopka, kakor ga pišejo nižje sledeči paragrafi; ta obrtovališča so: 1. Konjedernice (kožedernice); 2. obrtovališča za napravljanje ognjarske tvarine, ognarskih izdelkov

za zabavne ognje in razpočnih ali razletljivih stvari; 3. čistilnice za ščetino, žimo in perje; 4. varilnice, kjer se dela krvni lug; 5. fabrike kemijskega blaga (kemikalij); 6. cementnice; 7. fabrike umetnega gnojiva (gnojnega prahu ali pudrete, gnojilne scalnične soli in dr.); 8. rokodelnice (manufakture), kjer se delajo strune iz črev; 9. prečiščalnice za rudninska olja; 10. fabrike krovne lepenke in krovne dlakovine; 11. zavodi za delanje in čiščenje črevnih strun; 12. varilnice za pokost (firnež) in terpeatin; 13. madilnice (močilnice) za lan in konoplje; 14. drobarnice; 15. stope ali mlini za zlato in srebrni drobir (ostržke); 16. steklarnice (glažute); 17. strojarnice in hranišča sirovih kož; 18. fabrike za rožene gumbe; 19. sušilnice za hmelj, z uporabo žvepla; 20. lesopojnice; 21. svečarnice; 22. belilnice za kosti; 23. varilnice za kosti; 24. stope in mlini za kosti; 25. žgalnice (palilnice) za kosti, fabrike spodija (koščeni gris); 26. kotlarnice; 27. klejarnice (varilnice za klej ali lim); 28. naprava za delanje in hranjenje svečavnega plina; 29. talilnice (topilnice) za kovine, plavilnice in samokovi, kolikor pravica napravljati jih, ne izhaja iz podelitve rudnika; 30. fabrike za stroje ali mašine; 31. oljarnice, fabrike za pokost (firnež) in lak; 32. smolarnice, varilnice za asfalt (zemeljsko smolo) in kolomaz; 33. papirnice; 34. fabrike solne kisline; 35. fabrike solitrene kisline; 36. fabrike za salmijak; 37. smodilnice za volno in bombaž (pavolo); 38. fabrike za žvepleno kislino; 39. klalnice (mesarske pobijalnice) in fabrike za krvno beljakovino ali albumin; 40. brzobelnice; 41. milarnice (kjer se dela milo, t. j. sapun ali žajfa); 42. naprave za amalgamovanje zrcal; 43. kamenolomje (kamenarnice), opekarnice (cegelnice), vapnenice in sadrarnice (mavčnice), kolikor niso postransko delo kmetijstva, in če se vapnenica ali sadrarnica hoče napraviti kje drugje in ne ondudaj, kjer se dobiva tvarina ali roba sama; 44. lojarnice (talilnice za loj); 45. lončarnice (naprave, kjer se glinenina žge); 46. rokodelnice za povoskano platno; 47. fabrike netilnega blaga; 48. cukrarnice, fabrike za spirit (vinovo žesto) in stisnjene droži; 49. naprave, kjer se narejajo koki (coaks), 50. naprave, kjer se dela deget ali katran iz kopanega oglja (premoga), 51. naprave, kjer se dela deget iz drv, 52. sajarnice, (za obrtovalnice od 49—52 če se postavijo kje drugje in ne ondudaj, kjer se tvarina [roba] sama dobiva). Trgovinskemu ministru je dana

moč, sporazumno z ministrom notranjih reči — povprašavši trgovske in obrtniške zbornice — ukazoma to kazalo premeniti.

Drobtine.

(Zgodovinsko o zadrugah.) Naša slovenska mesta in mesteca so sicer v resnici mala, toda stara. V njih je pa rokodelski stan ravno tako star in z rokodelskim stanom vred imajo isto starost rokodelske zadruge. Krško mesto n. pr., o katerem smo že pripovedovali, da je v njem bila že pred 500 leti krojaška zadruga, imelo je v tistem času že razvito usnjarstvo. Ko so bili n. pr. okolo l. 1400 celjski grofje, ki so včasih stanovali tudi v svojem gradu v Krškem, ustanovili v tem gradu svojo kapelico, in odmerili grajskemu kaplanu dohodke; omenja se v dotičnem ustanovnem pismu usnjar z imenom Filip, ki je imel hišo v sosesčini vrta, katerega je dobil kaplan za užitek. Pri usnjarski zadrugi, tako nam sotrudnik piše — so se načelniki pogosto menjavali; vsako leto so imeli novega leta dan skupni shod, kjer je „cehmojster“ račune položil, učenci so se na ta dan oproščali in volitev novega cehmojstra se je vršila. Usnjarjev je bilo v Krškem mnogo, ki so se za Baniče pisali, toraj je bil eno leto Jože Banič, drugo leto zopet Pavl Banič in tretje leto zopet Janez Banič za „cehmojstra“ izvoljen. Cehmojster je bil tudi večkrat Franc Klemenčič. Usnjarska zadruga je imela svoje znamenje, namreč majhno kadico, v kateri je stal možicelj po usnjarsko opravljen; to znamenje je viselo pri vsakem cehmojstru na stropu. Kadar je bil novi cehmojster izvoljen, je bilo to znamenje na večer novega leta z bakljami in godbo slovesno prenešeno k novoizvoljenemu cehmojstru. Hudomušni ljudje so pa raz okna kričali, da nesejo umazanega Mihata. Potem so se zabavali in popivali do ranega jutra. Tudi čevljarji so imeli v Krškem svojo zadrugo, če prej ne, pa gotovo v 17. stoletju že; kajti ohranjen je še pečatnik te zadruge, ki ima znamenja čevljarskega stanú (kopito, kladivo, nož) in napis: Das Er (same) Such — (Schuh) — Macher-Handwerk-Gugfelt, 1679. (Nerazločne so črke M E I R. Mi) Pomenijo menda besedo: „Meister-Innung“. —

(Kuhinjska posoda iz aluminija.) Na Nemškem izdeljujejo kuhinjsko posodo iz iluminija. Te posode prav hvalijo, da imajo veliko prednosti pred železnimi, ali so pa tudi dražje.